

Abans de la filosofia

XAVIER FILELLA

ASSAIG

Giorgio Colli, *El naixement de la filosofia*. Traducció d'Anna Casassas. Edicions de 1984. Barcelona, 2001.

Giorgio Colli (1917-1979), una de les figures filosòfiques de més relleu en la segona meitat del segle XX, va ser professor de filosofia antiga a la Universitat de Pisa i un reconegut especialista en l'obra de Nietzsche, a propòsit del qual va publicar *Dopo Nietzsche* (del qual hi ha traducció en castellà a Anagrama), a més de dirigir, juntament amb el seu amic Mazzino Montinari, l'edició canònica de l'obra completa i de la correspondència de l'autor alemany. El seu profund coneixement del món grec el va demostrar en l'obra *La sapienza greca* (de la qual hi ha una edició bilingüe en grec i castellà publicada per Editorial Trotta), una extensa antologia de textos escrits entre els segles VI aC i VI dC que presenten una tradició oral anterior que, a través dels noms de Dionysus, Apollo, Eleusinia,

Orphica, Museaeus, Hyperborei i Aenigmata, configura un veritable saber. Aquest antic saber és també la qüestió bàsica sobre la qual Giorgio Colli reflexiona a *El naixement de la filosofia*.

DUES IDEES FONAMENTALS

Aquest petit però grat volum s'estructura a partir de dues idees fonamentals. D'una banda, la recerca de les bases més antigues i certes del saber. De l'altra, la radical confrontació entre saber i filosofia. L'època dels savis s'oposa, ens diu Colli, a l'època dels filòsofs. Amb la generalització de l'escriptura cap a finals del segle V aC, explica, es produeix una falsificació del pensament que esdevé gènere literari i es declara com amor a la saviesa, però que, per això mateix, deixa de ser domini de la saviesa. És amb Plató que el fenomen es declara obertament. Però també és el mateix Plató que inventa el diàleg com a gènere literari, recorda Colli, que acusa d'ingenuïtat els qui pensen que per escrit podran transmetre un coneixement suficient i cert.

És precisament aquesta saviesa més vital que la mateixa filosofia la que descriu Giorgio

L'origen de la filosofia és al pensament grec

Colli a *El naixement de la filosofia*. El mite, la divinació, l'enigma i l'oracle conformen aquest període de saviesa que abasta la tradició més remota de la poesia i la religió grega. Colli, de manera semblant a com Nietzsche va explicar l'origen de la tragèdia, parteix de les imatges de dos déus grecs, Di-

onís i Apollo, per interpretar l'origen de la saviesa. Tanmateix, Colli reformula la interpretació de l'autor alemany que enuncitava el sentit del món en l'antitesi entre les visions dionisiaca i apolínea de la vida. Dionís per Nietzsche simbolitza el viure sense limitacions i d'acord amb els ins-

tints. En canvi, Apollo, símbol de la llum i la bellesa, és tan sols el necessari contrapunt de Dionís. Colli, per contra, considera altres aspectes en la figura d'Apollo que n'amplien el significat i el connecten, alhora que hi afegeix un element de terribilitat i ferotgia que l'aproximen a Dionís, amb l'esfera de la saviesa. L'Apollo de Colli no és el déu de la mesura i l'harmonia –com ho era per Nietzsche–, sinó també de l'exaltació i la follia. El que se li va escapar a Nietzsche, afirma l'autor italià, va ser la duplicitat de la natura d'Apollo, tal com designen els seus dos atributs: la lira, que simbolitza l'acció benigne, i l'arc, que simbolitza la seva acció hostil i fonamenta una saviesa amagada i inexpressable.

MÓN HUMÀ, MÓN DIVÍ

A través de l'oracle, insisteix Colli, Apollo exhorta l'home a controlar-se, mentre que ell, el déu, es manifesta a través d'un *pathos* incontrolat. En paral·lel a l'oracle, també l'enigma –veritable contradicció que, tanmateix, designa una part de la realitat– introdueix en l'esfera humana alguna cosa pertorbadora i inexplicable. És justament en aquesta distància entre el món humà i el món diví que es manifesten en l'oracle i l'enigma que Colli situa la llunyania entre saviesa i filosofia o, en altres paraules, la preeminència de la interioritat inexpressable respecte a la solidesa il·lusòria del món extern. També, entre les paraules del savi, manifestacions sensibles que són de l'empremta de l'ocult, i la racionalitat articulada, però incompleta i sovint nihilista –com en Zenó i Gòrgies, com recorda Colli–, de la filosofia.

NARRATIVA

Joaquim Borrell, *Sibilla, la plebea que va regnar*. Columna. Barcelona, 2001.

Pere el Cerimoniós (1336-1387) fou un dels darrers reis del Casal de Barcelona amb què comptà la Corona d'Aragó. Tot i haver començat el seu regnat amb la voluntat ferma de fer prevaler la pau, les coses no anaren gens bé i hem de recordar el seu govern com un temps marcat, sobretot, per les campanyes bèl·liques. Es casà quatre vegades: amb Maria de Portugal, Elionor de Navarra, Elionor de Sicília i, finalment, amb Sibilla de Fortià.

El regnat de Pere el Cerimoniós finalitzà en ple Cisma d'Occident, amb una relació nefasta amb el seu primogènit i en plena crisi econòmica dels comptes públics que li impedien aconseguir el seu somni d'entronitzar a Sicília el seu nét Martí. En aquest context, la seva mort obria indefectiblement una nova etapa política amb la introducció d'un canvi substancial: l'aliança amb França imposada per Joan I,

que casà la seva filla amb un Anjou de Provença i, consegüentment, prengué partit pel papa francès. Les coses no acabaren aquí, perquè aquest antagonisme familiar comportà també la persecució de la seva quarta i última esposa, Sibilla de Fortià. Amb el temps, això comportà un problema successori que marcà definitivament el futur de la Corona, amb la mort del rei Martí l'Humà (31 de maig de 1410) sense descendència i la consegüent unió amb la Corona de Castella prevista al Compromís de Casp.

Sibilla, la plebea que va regnar és la novel·la que Joaquim Borrell (València, 1956) ha escrit per donar la seva visió d'un dels moments més decisius de la Baixa Edat Mitjana. Guanyadora de la cinquena convocatòria del premi Nèstor Luján sense descendència i la consegüent unió amb la Corona de Castella prevista al Compromís de Casp.

tra història: una reina d'origen no nobiliari que va tenir el suport del poble però que les intrigues de palau i els esdeveniments històrics van conduir a un destí inesperat.

TRIBUNAL D'ULTRATOMBA

La novel·la reprèn un dels llocs literaris comuns de l'Edat Mitjana: el món del més enllà. El sepulcre de la reina Sibilla de Fortià s'obrirà perquè la reina comparegui davant d'un tribunal d'ultratomba. Dempeus sobre el mirall de la història, Sibilla reviu les sensacions de la seva vida i escoltarà el testimoni d'aquells que participaren en la seva fulgurant ascensió, des d'un fosc senyoratge camperol de l'Empordà fins a la quàdruple corona. D'entre totes aquestes figures (Elisenda de Corbera, el Tresorer Gispert de Campllong, Bernat de Fortià, lloctinent i camarlenc reial, etc.) destaquen, per damunt de tots, la de Vio-

lant de Bar, duquesa de Girona, amb qui la reina Sibilla mantenia una rivalitat desmesurada, i la de l'infant Joan, duc de Girona, després Joan rei d'Aragó, que diu de la nostra reina: "Fou Sibilla deslleial, traïdora a la confiança amb la qual el meu germà i jo l'havíem distingida? Sens dubte. Reina capritxosa i balafiadora, enemiga del que és sublim i pertorbadora de l'ordre social? No hi ha discussió. Infidel als seus deures d'esposa quan més exigibles li eren? És un fet provat. Practicava la màgia, amb dany de les persones a la vida terrenal i de la seva ànima al dellà? Només en puc expressar el convenciment. Subjectava el rei a la seva voluntat per mitjà de filtres i pocions? N'hi ha indicis seriosos, que tot seguit exposaré. L'emmetzinà, en un intent desesperat de tancar el rumb del destí? Els jutges no ho podrien demostrar".

Reina traspassada

FRANCESC GUERRERO I BORRULL

Amb aquest dubte es manté la novel·la fins al final, una novel·la en què predominen els diàlegs i que està escrita amb un estil absolutament impecable: "Avançà i avançà sobre la làmina de gel, sobreposant-se a la planxa roent que fumejava sota les petges, a les tenalles glaçades que mossegaven els ossos, a la por que li estretia el cor. El vent refermà, balancejant les ràfegues al voltant de la viatgera com cues de drac. Hi havia veus que travessaven la boira, erràtiques com estels fugaços. Al seu bramul hi havia clams; també injúries i crits de súplica i laments agònics, arrossegats al moment per la força de l'huracà. Els músculs s'havien tornat marbre desobediència a la voluntat i el gebre segellava la vista amb pertinàcia; però la dona va seguir, estrenyent els llavis muscos, molt més enllà del punt on la darrera força havia quedat dissolta. De sobte, fora ja dels confins del temps, un ribàs d'argila va reemplaçar el sòl abusant. Duia a un túnel, poc més que una cova oberta en una paret de contorns difusos, a l'interior de la qual pipelljava la claror d'una flama. Amb un sospir d'esglai, la dona enfrontà el seu destí".